

VASILE LECHINȚAN

Documente deosebit de valoroase și bogate în informații privind instituția judeciei sătești din secolul al XVII-lea, aflătoare în arhivele clujene, fondul „Primăria orașului Bistrița”, vin să completeze imaginea funcționalității acestei dregătorii într-o arie geografică mai puțin cunoscută și cercetată în acest sens și anume zona ținutului bistrițean. Dacă despre cnezi și voievozi s-au scris mai cu seamă lucrări, în ceea ce privește calitatea acestora de reprezentanți ai unor străvechi instituții românești și anume cnezatul și voievodatul¹, despre juzii și jurații satorilor, despre cnezii jurați, s-au scris studii privind calitatea acestora de dregători oficiali ai satelor pe care le reprezentau, de oficiali ai comitatelor și scaunelor, în fine, de reprezentanți ai statului Transilvaniei².

¹ Vezi Ștefan Pascu *Voievodatul Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, 1986, p. 351—573, unde face o analiză globală a problemei, și, mai recent: Ioan Aurel Pop *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV—XVI*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, passim.

² David Prodan, *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII—XVIII*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, IV (1961), p. 217—235; Aurel Răduțiu, *Acte țărănești în limba română din Transilvania pînă la 1848...*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca* (în continuare AIIAC), 1976, p. 83—85; Vasile Lechințan *(Cnezi și juzi din Cimpia Transilvaniei în procese judecătorești la scaunele comitatense Cluj și Turda în prima jumătate a veacului al XVII-lea*, în AIIAC, 1985—1986, p. 137—160; Idem, *Cnezi și juzi din zonele de munte ale comitatelor Cluj și Turda în procese judecătorești la scaunele comitatense în prima jumătate a veacului al XVII-lea*, în AIIAC, 1987—1988, p. 189—215.

În secțiunea istorică de care ne ocupăm, denumirea de *cnez* și *voievod*, cu referire exclusivă pentru oficialii satelor românești, încă se mai păstrează, indicând însă o funcție de jude al satului. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea aceste denumiri dispar însă, de exemplu în documentele românești redactate în mai multe sate bistrițene din jurul anului 1691, se întâlnește aproape peste tot denumirea de jude (*giude*, în text)³ mai rar aceea de *birău*⁴. În alte acte oficiale, scrise în limba germană sau maghiară, această dregătorie apare și sub formele: *landgrebio*, *gereb*, *folnagy*, *falusi*, *biro*, *biro*, *kenez*, *vajda*, *judez*, *judez possessionis*.

Cercetând documentele arhivei orașului Bistrița din secolul al XVII-lea exclusiv prin această prismă a instituției judeciei sătești, se dezvăluie o interesantă frescă a vieții rurale, o imagine a „duratei lungi” a istoriei, peste care s-au suprapus evenimentele istorice, influențând-o în mod negativ în această perioadă. Astfel, au fost evenimentele de pustiire și dezastru din vremea lui Basta de la începutul secolului, apoi angajarea țării în războaiele din Moldova și Țara Românească, în războiul de 30 de ani, dezaastrele expedițiilor turcești, tătare și austriece în Transilvania, marile epidemii de ciumă, catastrofele naturale: secete, inundații, incendii. Secolul al XVII-lea, văzut însă de la nivelul obștilor sătești, cu evenimentele sale care au implicat antrenarea dregătoriei de jude,

³ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Primăria orașului Bistrița (în continuare: POB), Documente românești, nr. 304—317. Publicate de Nicolae Iorga în *Documente românești din arhivele Bistriței*, vol. II.

⁴ POB, Documente românești, nr. 313—314.

dezvăluie o viață rurală arhaică ale cărei probleme par dintotdeauna, dar acestea dau, firește, o anume individualitate epocii.

Juzii, cnezii sau voievozii satelor, cu jurații sau pângarii lor sânt surprinși de documente în diferite ipostaze ale executării funcției lor. Ei sunt prezenți astfel ca oameni de mărturie în litigiul de graniță dintre Transilvania și Maramureș din 1638 și în cel dintre Transilvania și Moldova din 1642 sau în alte acte de mărturie, ca oameni de încredere și reprezentanți de vază ai obștii, ale căror cuvânt și autoritate țin loc de argument suprem și îndubitabil. De asemenea, acești oficiali sătești judecă pricini mai mici în forul sătesc, luptă pentru interesele obștii, urmăresc răufăcătorii și iobagii fugari, se implică în litigii matrimoniale, organizează și conduc munci obștești, iau urmele vitelor furate, zălogesc bunuri, execută pedepse, închiriază terenuri, chiar munți ai satului, pentru vârat, administrează treburi obștești, se îngrijesc de liniștea, paza și securitatea vieții din sat, de supravegherea drumurilor, de strângerea recoltei, de pământul comun al satului. Nu de puține ori acești oficiali apar și în postura de victime, fiind agresați tocmai în timpul și din cauza implicării lor în executarea funcției pe care o dețin. Dar tot astfel, nu puține sunt cazurile în care judele sau cnezul satului să nu fie surprins de documente în ipostaza de dragător care își permite să comită unele fapte abuzive, silnice și chiar intrând în conivență cu răufăcătorii. Din unele cazuri se înțelege chiar și participarea acestor oficiali alături de haiduci, pentru a-și face singuri dreptate, lovind necruțător în orânduile feudale ca „tâlhari” de drumul mare, asociați în bandă, împotriva nobilimii. Evident că în acest secol al XVII-lea nu se mai poate vorbi de comunități libere sătești, și în cazurile în care sunt implicați oficialii sătești, culese din arhivele de epocă ale Bistriței, localitățile au ca stăpân feudal fie cetatea Bistriței, cele din scaunul săsesc cu acest nume, fie nobilimea pentru satele din imediata vecinătate. Peste aceste puteri feudale se suprapunea și aceea de stat, juzii satelor trebuind, de exemplu,

să asigure cărășii și poșta în serviciul țării și principilor, având deci și această responsabilitate. Pe unele domenii princiarie, mai ales din Câmpia Transilvaniei, juzii sătești din satele bistrițene aveau obligația de a trimite oameni la muncile agricole: cosit, secerat, curățit vie, împletit garduri din nuișe etc. Ei se mai îngrijeau și de încartiruirea oștenilor în trecere, de prinderea oștenilor dezertori, de asigurarea cu provizii a oastei încartiruite. Toate aceste responsabilități reies din documentele de epocă din care am selectat câteva cazuri mai semnificative.

1. Cnezii, juzii și jurații — oameni de mărturie în diferite litigii.

Spre sfârșitul anului 1638, la cererea judeului, pângarilor și senatului cetății Bistrița, s-au făcut audieri de martori în mai multe sate din scaunul Bistriței, din districtul Chioar, din Comitatele Solnocului Interior și Dăbâca, pentru a se stabili frontiera dintre Transilvania, respectiv domeniul cetății Bistriței și Maramureș, bineînțeles, în urma unui litigiu ivit între bistrițeni și maramureșeni în privința stabilirii dreptului de proprietate asupra unor munți de la frontieră⁵. Din audierile de martori păstrate până la noi, aflăm — pe lângă informații importante despre această frontieră, despre dreptul de stăpânire asupra unor munți — și date despre oficialii satelor: juzi, cnezi, jurați din satele în care s-au făcut audierile. Au fost audiați, pe lângă acești oficiali, și bătrânii satelor și locuitori da vârstă me-

⁵ Litigiul a început cu trei ani mai devreme, în 1635, și s-a încheiat în defavoarea maramureșenilor în 1637. Aceștia au apelat astfel la curtea princiară, Gheorghe Rákoczi I dispunând, în 1638, o audiere de martori pentru stabilirea hotarului în litigiu. Din nou, sentința dată la 16 decembrie 1638 de tribunalul din Cluj va fi în favoarea bistrițenilor și va fi publicată sub formă de privilegiu de principele Rákoczi la Alba Iulia în 21 mai 1639. În 1715 în articolele de lege se spunea că granița dintre Transilvania și Ungaria (Maramureș) nu este certă. O nouă delimitare se face în 1762—1768 la cererea maramureșenilor, urmînd apoi cele din 1799, 1802, 1807, 1814 și 1815. (Vezi dr. Al. Ciplea, *O delimitare de graniță între Maramureș și districtul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană” nr. 1, p. 49—60 și Florian Porcius, *Istoricul districtului năsăudean*, în „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 13—14).

die, desigur de probitate morală ireproșabilă. Din toate mărturiile reiese clar că această granită ce despărțea Maramureșul de Transilvania, era formată din apa Bistriței. De domeniul cetății Bistriței aparțineau astfel munții: Putredul (*Putridul, Putred, Putredul, Putrek*), Piciorul Vancului (*Picsorul Vankul, Picsorul Vanculj, Picsorul varcsuli, Picsorul Vonathi*), Tomnatic (*Tomnatek, Tomnatak*), Obcina (*Obcsina, Obcinna*), Inăul (*Jnoul, Jnou*), Lala, Izvorul laptelui (*Izvorul lapta, Ozverul lapte*), Săratul (*Szaradul*), Obîrșia Rebrii (*Obrese rebre*), Obrejoare (*Obraszere*), Mihăiasa (*Mihalasza*), Cormaia (*Kormanian*), Sărata (*Sireada, Szarada, Sirada, Sarad*), Caloian (*Kuloian*), Lespezi (*Lezpedi*), Stăniga, Lungitul (*Lunczitul*), Galați (*Gálác*), Bătrina (*Batrina*), Aranyason(?), Marassony și lacul Lala⁶. Mulți martori audiați argumentează apartenența acestor munți prin faptul că, aducând oile aici la vârat și porcii la ghindă, ei au plătit goștina (*gostina*) orașului Bistrița și nu maramureșenilor. Despre muntele Putredul, judele Cristofor Verner și jurații din Unirea, afirmă că de fapt el a aparținut ilvănenilor (*Jluaiake voltak*) și muntele Lala măierenilor, deci nu orașului Bistrița. Iar pentru că au dus vitele pe munții Putredul, Lala, Sărata, Piciorul Vancului, Caloian, Inou, locuitorii din Pinticu au plătit și ei taxă celor din Maieru și Rodna. Dorolea, de asemenea a plătit taxă rodnenilor, măierenilor și ilvănenilor pentru că au dus vitele pe munții Lala, Săratul, Putredul, Piciorul Vancului și Inău.

Greavul Matthias Gleszner și jurații din Livezile declară că Ineul, până la apa Bistriței, era al măierenilor și sângeorzenilor. Și oficialii din Ghinda afirmă că au dus vitele lor pe munții Lala și Sărata, lăsându-le pînă la lacul Lala și apa Bistriței, plătind pentru ele măierenilor. Este vorba deci de proprietăți montane

⁶ Conform datelor furnizate de lucrarea lui Florian Porcius, sus-citată, parte din virfurile muntoase pomenite în limba română în documentele pe care le prezentăm au următoarele cote: (Virful) Ineului 2280, Lespedea 2222, Galaț 2061, Obîrșia Rebrii 2056, Tomnaticul 2027, (Virful) Cormaia 1952, Izvorul Laptelui (la Florian Porcius Virful Laptelui), 1930. Tibleșul 1842, Mihăiasa 1801, Bătrina 1755, Stăniga 1699, Piciorul Oancului 1547. („Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 2).

devălmașe românești care vin peste timp din vremea obștelor libere. Au fost audiați oficialii din localitățile Rodna (7 oct. 1638), Cernești (8 oct. 1638), Coziu, Mogoșeni, Florești, Nimigea de Sus, Nimigea de Jos,

⁷ În audierea de martori din 7 octombrie 1638 au răspuns următorii locuitori din Rodna (*Radnai*): Ștefan Szekeres, jude; *Pal Kouáts* (65); Ștefan Gál (50); Ioan Számlo, originar din Baia Mare (80), Ioan Szets Rozsaj (55) — jurați și Andrei Kozá (50), Maxin Tlasin (100), Alexa Toniș (*Tonis Alexa*) (80), Luca Toban (90) și Gorcea Mureșan (*Murosán Gurcza*) (56) POB, nr. 12.011.

În 8 octombrie 1638 s-a făcut o audiere de martori în Cernești (*Czarnasfalva*), districtul Chioarului, de către Vasile Petrovai de Petrova, Simion Pap Georgy de Copalnic Mănăstur, jurat asesor al cetății Chioarului și Toma Bob de Copalnic Mănăstur, jude substituit al nobililor în oastea cetății Chioar. Audierea s-a făcut la casa lui Ioan Oprea (*Opra*), judele satului Cernești. Au fost audiați: Grigore Pap Georgy, iobag (90), Iacob Porca (*Porka*) și Ștefan Cozmuța (*Kozmuczka*) (72).

POB, nr. 12.013.

În data de 1 noiembrie 1638 în audierea de martori ținută în Nimigea de Jos (*Magiar Nemegje*), comitatul Solnocul Interior, la casa judei sâtesc au fost depus mărturii locuitori din:

— Cociu (*Kocz*): Laurentiu Tomas, judele satului (50), Vasile (*Blasius*) Nagi zis *Jmreh* (55), Ioan Chiorean (*Keóvari*) (40) Andrei Pop (*Pap*), Vasile (*Blasius*) Dragan (50) Gavril Farkas (28), iobagi ai lui Ștefan Erdelyi de Șintereag;

— Mogoșeni (*Magospartiensi*): Petru Tat (*Tath*), jude (35), Ștefan Georgy, iobag (60);

— Florești *Viragos Berck*): Martin Eles, jude (50), Gheorghe Georffi (55), Ștefan Georffi (25), Petru Eles (26), Mihai Eles (40);

— Nimigea de Sus (*Olah Nemegyeiensi*): Vasile Flueraș (*Ladislaus Sipos*), jude (35), Gheorghe Cnezul (*Kenez*) (70), Simion Costea (*Kozta*) (55), Ioan Kerekes (Rotaru) (65), Grigore Costea (*Kozta*) (70), Ioan Lairuan (60), Ioan Pinte (40), Ioan Luca (*Luka*) (36), Gheorghe Kis (45), Oprea (*Opra*) *Isip* (39), Petru Sirb (*Szibr*) (32);

— Nimigea de Jos (*Magiar Nemegye*): Martin Sigmond, jude (50), Mihai Hencz (52), Andrei Gergely (45), Martin Nagi (60), Mihai Baizat (75), Ioan Vereș (40), Nicolae Varga (60), Matthias Nagi (25), Gaspar Baizat (45);

— Lușca (*Luczka*): Ambrozie Adorian (50) (probabil jude, trecut primul), Iacob Szeőcz (50), Martin Adorian (32), Gavril Vaszka (40), Alexa (*Aleksza*) Koiet (60), Gavril Adorian (38), Vasile Filep (32);

— Mintiu (*Olah Nemeth*): Vasile Mureșan (*Ladislaus Marosan*) (35), jude, Ioan Mnenes (45), Ioan Dragan (50), Petru Rad (55), Todor Voncea (*Vonczya*) (55), Petru Buit (65), Nicolae Demeter (32).

Lușca, Mintiu (1 nov. 1638), Șieu-Odorhei, Șie-Sfintu, Țaga, Măgheruș, Feleac, Șirioara, Caila, Susenii Bârgăului, Ilva, Rodna, Maieru, Sângeorz-Băi, Feldru, Leșu, Rebrîșoara, Rebra, Nepos, Năsăud,

POB, nr. 12029.

În audierea de martori din 19 noiembrie 1638 din Bistrița, ținută la casa lui Petru Szöts din Ulița de Lemn (*Fa utza*) au depus mărturie locuitori din :

— Ilva (*Jluaj*) : Teodor Bocican (*Bocskan*), cnezul jurat sătesc (65), Ioan Oprea (*Opra*) (70), Dumitru Cojoc (*Keödmén*) (65), Andrei Geörgy (65), Ionaș Vasile (*Vaszil Ionas*), (65), Martin Farkas (50), Mihai Peter (50), — cetățeni jurați, (*esküt polgarok*) și Gavril Sas (*Szaz*) (70), Ioan Cojoc (*Kosok*) (60), Gavril Ignat (*Jgnat*) (50) ;

— Ocna Rodna (*Radnabanyai*) ; Ștefan Szeres, jude jurat (54), Pavel Kakas (60), Gheorghe Kakas (55), Ștefan Gal (50), Gheorghe Hophan (48), Luca Jotoly (70), Ioan Eliza (80), Valasin Makin (80), Ștefan Bota (*Bottha*) (75), Toma Puf (*Puff*) (80), Gheorghe Moroșan (*Morosan*) (66) ;

— Maieru (*Mayori*) : Ionaș Savul (*Szaul Ionas*), jude jurat (75), Nicolae Lazăr (65), Vasile Lungu (*Longos Lazlo*) (65), Irimie Tătar (*Tatar Jeremias*) (80), Vasile Dombolea (80), Gheorghe Teodor (*Tivadar*) (80), Irimie Bogdan (80), — jurați și Nicula Blaga (90), Petru Marcu (*Markos*) (70), Toma Boca (*Boka*) (75), Gavril Cozma (*Kozma*) (75), Ioan Fejer (66), Petru Cozma (*Kozma*) (70), Ioan Falkas (sic!) (50), Pavel Moldovan (*Pauulj Moldovany*) (60), Tulan Blaga (50) ;

— Sîngeorz-Băi (*Szent Gyorgy*) : Lupe Marcu (*Markos Lupe*), jude jurat (60), Iacob Eliza (70), Dumitru Pincse (70), Petru Simon (80), Ioan Joseph (60), Filip Zal (80), Alexa Pinte (*Pinthe Alexa*) (90), — cetățeni jurați și Simion Alexe (*Leszi Simon*) (60), Marcu Alexe (*Lexse*) (70) ;

— Feldru (*Nyrmezej*) : Vasile Puf (*Puff Vaszil*) jude jurat (60), Vasile Toader (*Tuader Lszlo*) (78), Gavril Farkas (60), Petru Demien (70), Ionaș Toma (*Thamas Ionas*) (70), Grigore Simion (*Sinion*) (80) — jurați și Dumitru Cîrligaș (*Kirligas*) (55), Toader Coșbuc (*Kosz buc Tuader*) (60), Toader Buzgul (*Buzguly Tuader*) (60), Avram Ignat (*Jgnat*) (45) ;

— Leșu (*Lesi*) (localitate care figurează în *Dictionar istoric al localităților din Transilvania*, întocmit de Coriolan Suciu, cu o primă atestare documentară în anul 1696. În lista satelor care plăteau darea românilor — *census valachis* — din 9 noiembrie 1926 figurează și localitatea Leșu — în text : *Lesch*. POB, nr. 9643) ; Petru Bocian (*Bocsany*), jude jurat (45), Toma Mălai (*Malaj*) (60), Gavril Matthias (70), Vasile Olosz (50), Dumitru Ieremia (*Jeremias*) (65) ; Dumitru Marian (50) — cetățeni jurați și Trif Blănaru (*Szocs*) (40), Groza Muntean (*Hauasan Grossa*) (40) ;

— Rebrîșoara (*Kis Rebra*) : Ioan Doc (*Dok*), jude jurat (45), Marcu Hodos (60), Manoilă Cîrțe (*Kirtze Manil*) (75), Toader Filip (*Phileph Tua-*

Salva, Hordou (azi Coșbuc), Suplai, Bichi-giu, Telciu, Poenile Zagrei, Zagra, Alunișul, Mocod, Runcu Salvei, Mititei, Dumitra, Târpiu, Pinticu, Dorolea, Unirea, Ghinda, Livezile și Bistrița. Cnez este

der) (65), Ștefan Gliga (65). Iazăr Purșa (*Pursa*) (70), Ștefan Manoilă (*Mayla Stephan*) — jurați și Ioan Pal (60), Toader Bura (*Bura Tuader*) ;

— Rebra (*Nagy Rebrej*) : Petru Macavei (*Makabe*), jude jurat (60), Pavel Giszeli (70), Vasile Maramureșanu (*Maramarosi Vaszil*) (55), Ignat Sat (*Szatt Ignatt*) (60), Gavril Dister (50), Ioan Roman (50) Damian Culucuș (*Kulukus*) (50), Mihai Pal (45), Andrei Folt (45), Gavril Harok (45) ;

— Nepos (*Varajre*) (localitate care figurează cu anul 1717 ca primă atestare documentară în Coriolan Suciu op. cit. În lista de la 1626, sus-citată, figurează și localitatea Nepos, în text : *Varaira*, care plătea censul românilor) : Toader Ofrim (*Ofrim Tuader*), jude jurat (53), Ioan Iazăr (70), Dumitru Bamas (45), Bartolomeu Bot (*Botth*) (37), Mihai Bot (*Botth*) (30) ;

— Năsăud (*Naszodj*) : Mihai Matthias, jude jurat (55), Ilie Simon (80), Andrei Macrea (*Makraj*) (65), Ioan Szürke (55), Filip Chira (*Kira*) (60), Iuon Borșa (*Borsa Juuon*) (55), Ghirasim George (*Georgy Giraszin*) (45) — cetățeni jurați și Alexa Nimigeanu (*Nemegjei Alexa*) (75), Costan Țirca (*Czirka Kostan*) (65), Toader Costea (*Kozta Tuader*) (65), Andrei Sas (*Szaz*) (60), Ilie Cora (*Kora*) (65), Vasile Voine (*Voine Vaszil*) (70), Grigore Ayta (68), Simion Purșa (*Pursa*) (70) ;

— Salva (*Szalvaj*) : Toader Marcu (*Markus Tuader*), jude jurat (50), Lazăr Joh (60), Maxin Bogita (60), Andreica Popa (*Popa Andreka*) (70), Ignat (*Jgnat*) Regani (75), Cosma Drile (65) ; Griga Ioachim (*Jakim Griga*) (50) — cetățeni jurați, și Grigore Tolhacea (*Tolhacsa*) (55), Iacob Dănciul (*Dancsulj*) (50), Toader Samuilă (*Zamuil Tuader*) (40), Vasile Sas (*Szaz Vaszily*) (45) ;

— Hordou (azi Coșbuc) (*Hordaj*) : Grigore Căliman (*Kaliman*), jude jurat (70), Precup Cociota (*Koczota Precup*) (60), Ionaș Ieremia (*Jeremie Ionas*) (54) — jurați și Gavril Ilarion (*Larioan*) (65), Ioan Pinaș (65) ;

— Suplai (*Suplaj*) (În lucrarea lui Coriolan Suciu, sus-citată, localitatea Suplai figurează cu anul 1695 drept primă atestare documentară. În lista satelor care plăteau darea românilor în 1626, figurează și localitatea Suplai (în text : *Supplai*) : Dan Pop (*Pap*), jude jurat (80), Alexa Credința (*Kredincza*) (70), Grigore Turos (65), Ioachim Fenigar (55), Dan Figy (65), Gherghelj Ianos (70), Georgy Gergely (95) — jurați ;

— Bichi-giu (*Bikissi*) : Marcu Nechită (*Nekite Markos*), jude jurat (55), Ioan Crăciun (*Karacson*) (70), Andreica (*Andreka*) Dan (85), Opre Vasile (*Vaszile Opre*) (70), Gheorghe Randa (55), Gheorghe Pinte (55), Petru Georgy (50) — jurați ;

— Telciu (*Teölcsi*) : Toader Naru (*Naro Tuader*), jude jurat (70), Simion Tompa (75), Toader Bichigean (*Bykicsan Tuader*) (70), Gheor-

menționat numai în Ilva (Teodor Bocican, cnezul jurat al satului — *Jluaj falusi esküt kenes*), iar un jurat din Nimigea de Sus se numește Gheorghe Cnezul (*Kenez*). Bineînțeles, faptul că în aceste

acte oficiale, dacă denumirea de cnez apare doar în aceste cazuri, faptul nu înseamnă că ea a dispărut deja, deoarece, așa cum vom vedea, ea va apare în unele din aceste sate chiar mult mai târziu. De-

ghe Vlad (50), Petru *Gergely* (60), Alexa Cosma (*Kozma Alexa*) (60), Ștefan Iuga (*Juga*) (60) — jurați și Ioan Tanc (*Czank*) (38);

— Poenile Zagrei (*Poeni*): Samoilă (*Szamil*) Lanor, jude jurat (70), Petru Pinte (70), Lazăr *Hidej* (80), Vasile (*Vazile*) Pinte (60), Dan *Fediczecz* (60), Vasile Zăgrean (*Zagrany Vaszily*) (60), Ioan Roșca (*Roska*) (60) — jurați, și Matei *Boikos* (45), Isaila Roșca (*Roska Iszaj*) (45), Gheorghe Draban (*Drabany*) (50), Opre Rus (*Rusz*) (70);

— Zagra (*Zagraj*): Ioan Salvan (*Szalu*), jude jurat (50), Dragan Pop (60), Grigore Căpitan (*Hadnagy*) (68), Gheorghe Andreica (*Jndeka*) (65), Grigore *Zemelcses* (70), Dan *Mayta* (80) — jurați, și Ioan Voda de Zagra (50), Nistor (*Nysztor*) Voda (80), Dumitru Zăgrean (*Zagran*) (60), Gliga Bala (55), Ștefan Alexa (65), Chira Sas (*Száz Kira*) (50), Ștefan *Farkas* (50);

— Alunișul (*Gaureni*) (La Coriolan Suciu, op. cit., Alunișul are primă atestare documentară anul 1695. În lista satelor care plăteau censul românesc la 1626, sus-citată, figurează și Alunișul, în text *Gaur*): Andrei Olaru (*Fazakas*), jude jurat (60), Toader Măieran (*Majran Tuader*) (60), Dumitru Coța (*Kocza*) (60), Toma Bot (*Botth*) (70), Nicolae *Veres* (45), Petru Bot (*Bott*) (55) — jurați;

— Mocod (*Makodi*): Ioan Ștefan (*Stephan*), jude jurat (55), Ioan Dragul (*Dragulj*) (55), Toader Rus (*Rusz Tuader*) (55), Ioan Matei (*Mathe*) (80), Precup Iuancea (*Juancsa*) (50) — jurați;

— Runcu Salvei (*Runki*): Costin Rus (*Rusz Kosztin*) (70) — jude jurat, *Georgy Mihaly* (70), Toader Iuancea (*Juancsa Tuader*) (70), Simion Haila (55), Ioan Laur (65), Mihai *Toth* (45) — jurați;

— Mititei (*Mititei*): Filip Mirce (*Miroche Fileph*), jude jurat (50), Ioan Balogh (55), Gheorghe Filip (*Fileph*) (55), Gheorghe *Farkas* (40), Tima Bigota — jurați.

POB, nr. 12050.

Tot la casa lui Petru Szöcs din Bistrița, de pe Ulița Lemnului (*Fa Utza*), se făcea o audiere de martori, de asemenea în data de 19 noiembrie 1638, unde au făcut declarații sub jurământ locuitori din :

— Dumitra (*Nagy Demeter*): greavul Simion (*Simon Langreb*) (70), Gheorghe Encser (65), Ioan Tamosi (70), Toma Georgy (55), Martin Szeles (65), Ioan Incser (65), Mihai Brener (65), Petru Dekany (43) — cetățeni jurați și Gheorghe Vas (64), Petru Szakalos (58), Petru Lucz (50), Gheorghe Tamas (50), Luca Lennardt (45), Martin Henczel (64), Ioan Lörincz (60), Gheorghe Henczel (55), Gheorghe Fényes (55);

— Târciu (*Teörpen*): Iacob Meiser (60), jude prim, Gheorghe Serlingy (60), Pavel Malomarki (45), Ioan Vegh (52), Simion Kornis (60) — jurați, și Mihai Prasmar (66), Ioan Szabo (66),

Laurențiu Hencselj (65), Laurențiu Kadar (72), Mihai Henczel (72), Ioan Mezely (59), Andrei Hegedüs (52);

— Pinticu (*Pintek*): Martin Göböl, jurat (70), Petru Friderik, jude prim (*judex primarius*) (70), Matthias Szekeres, jurat (65);

— Dorolea (*Asszu-Besztercensis*): Nicolae Eszösi, jude (45), Ieremia Penteki (75), Gheorghe Ușzögi (55), Petru Ostrom (66), Vincențiu Mez. (55), Martin Penteki (50);

— Unirea (*Aldorff*): Cristofor Verner, jude (55), Grigore Szekeres (80), Iacob Anial (80), Petru Verner (60), Benedict Markos (48), Grigore Szekeres (36);

— Ghinda (*Vinda*): Laurențiu Jodas, jude (55), Ioan Fodor (75), Mihai Vernel (62), Iacob Csiudas (60), Grigore Kolcs (55);

— Livezile (*Jad*): Mathias Gleszer, greav (*landgrebio*) (50), Laurențiu Czeigler (80), Adam Frim (70), Toma Frim (65), Andrei Bayer (60), Toma Fa Hordo (55), Ieremia Szekeres (47) — cetățeni jurați și Toma Zeidler (80), Grigore Frim (70), Matia Zeidler (70);

— Bistrița: Martin Bereer (70), fost pircălab al ținutului Bistriței timp de 34 de ani POB, nr. 12052.

O altă audiere de martori în problema graniței dintre Maramureș și domeniul Bistriței se făcea tot în 19 noiembrie 1638 în Crainimăt (*Kiraly Nemethi*), la casa lui Iacob *Bagoly*, judele satului, și au dat declarații locuitori din :

— Sicu-Odorhei (*Udvarhellyen*), comitatul Solnocul Interior: Eöszén Gergely zis și Nagy, nobil (70), Seres Geörgy, locuitor (*cives*), (70), Takacs Janos (35), jude, Deak Mihaly (34), iobag;

— Șieu-Sfintu (*Szent Andras*): Nagy György, nobil (50), Nagy Andras, nobil (70), Nagy Istvan, nobil (40), Dombi Andras, nobil (40), Aytai Istvan, nobil (60), Zanton Mihaly, iobag, jude al satului (60), Szekely Ferenz, iobag, jurat (32), Tott Janos, iobag, jurat (32);

— Țigău (*Szasz Czegeben*): Geöreö Ferencz, nobil, vicejude al nobililor comitatului Dăbica (32);

— Măgheruș (*Magjorosan*), comitatul Dăbica: Parlăgi Istvan, iobag (70);

— Feleac (*Olah Fellakon*), comitatul Dăbica: Simion Nagy, jude, iobag, (50), Ștefan Ceontea (*Czonta*), iobag (48), Petru Dora (32), iobag — jurați;

— Șirioara (*Szarvar*): Szekely Istvan, jude (40); Balogh Mihaly (65), Halas Istvan (60);

— Caila (*Kailaban*): Ștefan *Kouacs* (50), jude, Iuan Lar (*Lar Juan*) (50), Ioan Moisin (*Moyszín*) (50), Andrei Peter (40), Teodor Neagu (*Naga Tivadar*) (40), Dan Markos (40);

— Susenii Birgăului (*Felseo Borgon*); comitatul Dăbica: Gavril Kiraly (70), iobagul maestrului de ceremonii (*Hophmestere*) al lui Bethlen Ferencz, Ioan Rükcs (63), iobag, Filip

numirea de greav (*langreb*, *landgrebio*) apare în cazul satelor Dumitra (*Simon Langreb*) și Livezile, iar în Târbuiu și Penticu apar cite un jude prim (*judez primarius*). Vârsta juzilor este între 35 ani (Petru Tat din Mogoșeni, Vasile Mureșan din Mintiu, Vasile Sipoș din Nimigea de Sus și Takács János din Șieu Odorhei) și 80 ani (Dan Pop din Suplai), media fiind de 55 de ani. Vîrsta înscrisă este, de fapt, aproximativă, deoarece aproape la toți sunt sume rotunde de ani. Printre bătrânii satului localității respective unii au vîrste matusalemice: Maxim Tlasin din Rodna, de 100 de ani, mulți de 90 de ani : Luca Toban din Rodna, Grigore Pap Gyorgy din Cernești, Nicula Blaga din Maieru, Alexa Pinte din Sîngeorz-Băi etc.

La începutul anului 1642 s-a făcut audieri de martori în privința stabilirii frontierei dintre Transilvania și Moldova⁸. Au fost audiați locuitori din Rodna, Susenii Bîrgăului, Sîngeorz-Băi, Feldru și Maieru, printre ei cu siguranță și oficiali ai satelor respective, de fapt dregătoria lor nu se menționează de astă dată. În Rodna, de exemplu, primul martor este Székerez István, iobag, de 47 de ani, aceeași persoană desigur care figurează jude al ocnei Rodna la 1638, iar la Ilva, Teodor Bocican, cnezul din 1638, atunci de 65 de ani, în 1642 apare trecut în vîrstă de 70 de ani. Și de astă dată frontiera cu

Purle (50), judele satului, iobag, Dumitru Kornis, iobag (70), Dumitru Jolcl (65), iobag.

POB, nr. 12051.

⁸ Conform datelor oferite de Florian Porcius în lucrarea sus-citată problema graniței dintre Transilvania și Moldova a fost subiectul unei corespondențe dintre domnii Moldovei și principii Transilvaniei încă din 1593. Fl. Porcius citează un act datat 8 august 1642, prin care se stabilea granița dintre Moldova și cetatea și districtul Bistriței intitulat *Mettalis Reambulationis Moldaviam inter et civitatem Districtusque Bistriciensem, 8 Augusti anno 1642 per acta*, aflat atunci în arhiva guberniului transilvan. Reprezentantul bistrițenilor a pretins întreg teritoriul de pînă la Bistrița Aurie, invocînd un privilegiu din 1412 dat de voievodul Transilvaniei, Știbor, și unul emis de regele Sigismund de Luxemburg, prin care se atribuia satului Livezile un teritoriu pînă la apa Bistriței. Fl. Porcius spune că nu este vorba de Bistrița Aurie ci de apa Bistriței care curge prin Valea Bîrgăului, pe lîngă Livezile. Litigiul cu Moldova a rămas nefinalizat pînă la formarea regimentului de graniță „Arhiva So-meșană”, nr. 9, p. 14—15).

Moldova este identificată cu apa Bistriței, pînă unde umbra straia (*Istrassa*), cum spune textul. Informații interesante obținem din aceste mărturii în privința relațiilor românilor din zona Bistriței cu Moldova, precum și date despre spargerea și jefuirea mănăstirii Putna (*Puthna nevü calastromat fel vertek volt*), unii români din Rodna amintind de perioada domniei lui Mihai Vodă (Viteazul), de vornicul Criste din Câmpulung (*Compolungy vornik*), despre un român moldovean care avea două soții, stabilindu-se undeva la frontiera dintre Moldova și Ardeal, despre un căpitan de tilhari pe nume *Holobenele*, care a fost prins, condamnat și executat în cetatea Bistriței. despre călugării de la Mănăstirea Moldovița (*Moldouaycsij calastromy*) care veneau cu oile pînă la apa Bistriței, unde se spune că ar fi de fapt frontiera. Dincolo de apă, moldovenilor le era interzis cu vitele, sau veneau cu acordul bistrițenilor cărora le plăteau dijmă⁹.

⁹ În audierea de martori din 28 ianuarie 1642 au dat declarații sub jurămint următorii locuitori din Susenii Bîrgăului (*Felseo Borgon*): Griga Kolczias (85), Simion Pursa (*Pursza*) (90), Simion Toina (*Toyna*), (95), Ștefan Mihai (65), Griga Mălai (*Malay*) (75), Toma Guțul (*Guczul*) (50), Nistor Kalinceza (56), Ștefan Vlad (75), Iuan (*Jouan*) Alb (56), Ștefan Pleș (*Ples Stefhan*) (46), Ioachim Manole (*Manule Jakim*) (73), Gavrila Pursa (*Pursza Gabrilla*) (54), Nichita Matei (*Mate Nikita*) (45), Filip Ceontea (*Czontha Philep*) (60), Guțul Lupul (*Lupul Guczuli*) (42), Luca Pursa (*Pursza Luka*) (41), Pursa Griga (35), Ilașcul Groza (*Groza Ileskul*) (60), Gherasim Bolici (*Bolicz Gerasin*) (60).

POB, nr. 12956.

În audierea de martori din 29 ianuarie 1942 au răspuns sub jurămint locuitori din:

— Rodna (*Radna*): Ștefan Szekeres (47), Adras Janos (56), Georgy Kouacs (60), Luca Szekeres (60);

— Sîngeorz Băi (*Szent Georgy*): Ioachim Alexa (*Elexa Jakim*) (70), Mihai Creț (*Krecz*) (90), Gavrila Soina (*Soina Gaurilla*) (70), Vasile (*Vasil*) Veiș (95), Ștefan Pavalone (*Stephan Paulone*) (70), Teodor Oprila (*Oprilla Tivadar*) (70), Gheorghe Petrina (65), Dumitru Donosa (80), Nicoară Ionașcu (*Ionasko Nicora*) (60), Iuan Isip (*Isiph Jouan*) (60);

— Ilva (*Iloua*): Iuan Cortis (*Kortis Jouan*) (94), Todoran Bocean (*Bocsan Todoran*) (70), Cozma Teodor (*Tivadar Kozma*) (63), Opra Iunczore (?) (75), Iuanuț Coltaș (*Kolczas Jouanucz*) (65), Drăgan Trifan (*Triphan Dragan*) (80), Dumitru Cojoc (*Koedmen*), (70), Nichita Trif (*Triph Nikita*) (60), Gavrila Românul (*Olah Gabrilla*), (75), Iosif Gavrila (*Gabrila Josiph*) (60);

Oficialii satelor ca oameni de mărturie îi întâlnim și în diferite acte prin care ei certifică un adevăr despre o persoană sau despre un eveniment. Măiereni de la mijlocul secolului al XVII-lea trimit scrisoare în limba română birăului din Bistrița prin care recomandă pe un zugrav de biserici ca om bun și meșter priceput. „Adecă eu, giudele din Maierul și cu toți bătrînii satului, dăm știre mării tale doamne birău și a înțiliage de acest om că-l știm noi toți că iaste om bun și cu dreptate și iaste u[n] meșter bun, anume zugrav, și au venit — doamne — asta primăvară la noi și ni-au — doamne — lucrat la s[fin]ta biserecă și șiade la noi“, spuneau ei în scrisoare¹⁰. Tot la acest mijloc de veac o altă scrisoare în limba română a unui jude sătesc din ținutul Bistriței, atesta că purtătorul ei este un om care „înblă cu trebele satului“ și că roagă pe oficialii din Bistrița să-l găzduiască ca „pe unde va merge să nu aibă nevoi, că noi încă vom ave a jluji măriilor voastre, pe porunca măriilor voastre“¹¹.

— Feldru (*Nyrmeszo*): Teodor Vascan (*Waskan Tivadar*) (85), Teodor Costea (*Kosztai*) (70), Petru *Bagalmi* (70), Gheorghe Simeon (60), Teodor Coșbuc (*Kusbuk*) (60), Lupe Gavril (*Gabrîl Lupe*) (62), Dumitru *Peter* (70), Dumitru *Kerhag* (60), Vasile Puf (*Pufh Vaszuly*) (75), Iuan Magda (*Magda Jouan*) (42)

POB, nr. 12957.

În audierea de martori din 29 ianuarie 1612 au răspuns la întrebări locuitori din:

— Maieru (*Maier*): Marie Savul (*Szauuly Marye*) (90), Petre Chira (*Kyra*) (82), Andreica (*Andreka*) Lupul (60), Lazarone Nichita (*Nikitt*) (60), Iacob Boca (*Boka*) (73), Vasile (*Vaszily*) Dombola (80), Vasile Lungu (*Longos Vaszil*) (80), Gaci (*Gaczy*) Petre (68), Gheorghe *Demian* (80), Ilie Berce (*Bercze*) (70), Griga *Tarlus* (75), soția lui Marcu Petre (*Petre Markone*) (80), Teodor Vasile (*Vasil Tivadar*) (88), Ioan Todirese (*Joan Todorese*) (80), Ștefan *Kersze* (65), Ana (?) *Illies* (65), Pinte Albul (50), Mihai *Laszar* (33);

— Rodna (*Radna*): Luca Toban (*Toban Luka*) (85), Costin Puturos (*Puturus Koztin*) (80), Toma Puf (*Pufh*) (70), Ioan Alexa (*Eleza*) (90), Ioachim (*Jakim*) *Folphan* (70), Gheorghe Romănu (*Oláh*) (51), Drăgan Bodea (*Bogya Dragan*) (70), Gavrilă Dorotița (*Doroticza Gabrilla*) (50), George Moroșan (*Murusan Georgye*) (60).

POB, nr. 12958.

¹⁰ POB, Documente românești, nr. 118. Nicolae Iorga, *op. cit.*, I, CXVIII, 82.

¹¹ POB, Documente românești, nr. 119. Nicolae Iorga, *op. cit.*, CXIX, p. 82–83.

În anul 1663, la 9 aprilie, s-a făcut o audiere de martori în Nepos (*Varavra*), de față fiind pârgarul Ioan *Kürcs* și diacul Andrei din partea cetății Bistrița, deoarece pe o parte de hotar al satului Rebrîșoara, care o stăpînea atunci Neposul a fost găsit cadavrul unui om ucis în drumul țării care merge spre Ardeal, Maramureș și Moldova, în locul numit Vadul și *Borere* sau *Mori Bore* (?), lângă un izvor mic cu fîntînă, în apropiere de Someș. Au fost convocați în mod solemn juzii satelor vecine împreună cu încă șase persoane fiecare, adică împreună cu jurații, pentru a se ancheta cine l-a ucis pe acel om. Au fost de față juzii satești din Rebrîșoara, Nepos și Feldru, care au jurat că nu știu nimic de moartea celui om. A fost înmormîntat, luîndu-i-se sumanul, pantalonii, cismele și un baltag mic de Cămpeni, pe care judele din Feldru le-a dus la casa lui, dînd de știre unde se află în cazul în care cineva din partea mortului le-ar cere¹².

Tot un caz în care oficialii satelor sînt prezenți ca oameni de mărturie în temeiul funcției lor este și cel din 1669 cînd se întocmea un contract (*contractus*) între greavul Cristofor (*Kerestel gereb*) din Satul Nou, împreună cu jurații, pe de o parte, și judele Petru Ban din Budacul de Sus (*Ola Budak*) cu pârgarii și voievozii, de altă parte, asistați fiind de un pârgar din Bistrița și de un vicejude al nobililor din comitatul Dăbâca. Ei s-au legat prin acest contract întărit cu sigiliul oficialilor cetății, respectiv comitatului, în privința luării urmelor unor vite furate¹³.

¹² Din Rebrîșoara, (*Kis Rebrey*), au fost prezenți următorii martori: Vasile Tîrca (*Cirka Vaszil*), judele satului, Damian Băieș (*Banyae Demian*), Ioachim Gavrilă (*Gabrila Jakim*), Mihailă Bozghiș (*Bozgis Mihayla*), Macavei (*Macave*), Borbona, Gavrilă Urusman (*Uruszman Gabrila*) și Iacob Călina (*Jakab Kalina*), Din Nepos (*Varapray*); Petru Bota (*Botta*), judele satului, Alexa Băieș (*Banyasz Alexa*), Nicoră Bota (*Bota Nikora*), Gavrilă Nichita (*Nikita Gabrila*), Dumitru Lazăr (*Lazar*), Ioan Ilarion (*Layrnon*) și Marcu Băieș (*Banyasz Markulj*). Din Feldru (*Feldröy*): Lupul Opreșca (*Oprisko Lupul*), judele satului, Mihai Lazăr (*Lazar*), Petru Ciurar (*Czyurar*), Matei Lupul, Vasile Petrica (*Petrica Vaszili*), *Szunamik Barayurul* (?) și Savul Toma (*Toma Szauul*).

POB, nr. 16510.

¹³ POB, nr. 17594.

În primăvara anului 1691 în multe sate românești din districtul Bistrița, oficialii locului au întocmit scrisori de jurământ față de împăratul Leopold, potrivit calității lor de jurați. Scrisorile, redactate în limba română sînt semnate toate de preoți și de jude ¹⁴.

2. Demersuri pentru interesele și drepturile obștii

Judele Ionașcu împreună cu „preuții și cu toți sătenii din Maerul“ au scris în 17 iunie 1672 în Rodna o scrisoare lui Tămaș, „birăul de cetatea Bistriței“, cerînd să-l ierte pe un slujitor de la ei, fugit și prins în oraș, punîndu-se garanți locuitori din sat, și anume Ionaș Săbuleiu, Ursul Chiței și Nuțul Chiței. „Noi, sătenii, ne rugăm mărilor voastre pentru dînsul să vă faceți milă să-l ertați [...] că pînă acmu nu l-am știut cu nemică vinovat, de-acmu încă se poate face om bun“ ¹⁵.

Dintr-o altă scrisoare în limba română, redactată în 14 decembrie 1672, scrisă de preotul Lucaci din Salva către cetatea Bistriței, aflăm că „setenii și bătrînii Saluvei“, deci implicit judele și jurații, au intervenit pe lângă judele, jurații și sfatul orașului Bistrița să nu-l alunge pe preotul lor — autorul scrisorii susamintite — din sat „și de pre moșia preotesei“. Ce se întîmplase de fapt? Preotul Lucaci a cerut „de la un diac a[l] lui Craiu“ (principele Mihail Apafi I), fără știrea bistrițenilor „carte de nemșug“, adică de înnobilare. Bistrițenii nu au permis să se stabilească nobili „în vidicul Bistriței pînă va trei Dumnezău“. Judele, jurații și senatul din oraș au vrut să-l scoată pe preotul înnobilit din „vidic cu carte cu tot“. S-au pus însă chezași mai mulți locuitori din Salva pentru preot că nu va mai cere altă carte și va renunța la înnobilare ¹⁶.

Printr-o scrisoare din 24 martie 1694, judele satului, împreună cu jurații din satul Mica (*Mikhaza*) se adresau orașului

Bistrița într-o problemă de interes obștesc. Mergînd comandantul militar din Bistrița la Cluj, a trecut și prin satul lor cu patru care de bunuri. Căraușia era asigurată de sașii din scaunul Bistriței, carele fiind ale lor. În satul Mica nu au fost descărcate carele sașilor și locuitorii din acest sat au mers ei mai departe cu aceleași care, iar cele goale, ale lor, le-au dus sașii care s-au întors acasă. Oficialii din Mica cereau orașului să intervină pe lângă sași pentru a schimba carele, ale lor probabil erau mai bune ¹⁷.

Uneori dregătorii obștilor rurale, punînd mai presus interesele obștii decât cele ale țării, au intrat în conflict cu autoritatea superioară de stat. Mihai Apafi I dojenea aspru, într-o scrisoare din 5 noiembrie 1672, pe juzii din Bistrița, Dumitra și Târpîu, care au îndrăznit să se opună obligațiilor ce le reveneau potrivit funcțiilor. Judele Bistriței a trimis pe slujitorul orașului la Dumitra și Târpîu și le-a poruncit acestor sate să nu dea cal de poștă unui stolnic trimis de principe în Maramureș să adune darea restantă și care avea asupra lui pecetea cu stema țării și salvconduct de trecere ¹⁸.

3. Urmărirea și printrerea răufăcătorilor. Conivență cu lotri, haiducie.

În anul 1662, la 2 noiembrie, nobilul Ștefan Erdely se adresa cetății Bistrița printr-o scrisoare în care relata încălcarea prevederilor „Constituției“ de către satul Dumitra, în frunte, bineînțeles, cu greavul și jurații de acolo. Se întîmplase un fapt interesant, grav și desigur pitoresc, caracteristic epocii. Niște tâlhari au mers asupra satului Cepari (*Csiepari*) și au cerut de la sat 40 de florini, pâine și vin. Satul nu le-a dat. Atunci ei au aprins satul. Pentru a le veni un ajutor din partea vecinilor, locuitorii au tras clopotele într-o dungă, dar nimeni dintre vecini nu au venit să-i ajute, fapt care contravine obiceiului creștinesc și Constituției țării, spunea nobilul Erdely bistrițenilor. Mai precizează că Dumitra putea să se ridice împotriva lotrilor deoarece se află, în

¹⁴ Publicate de Nicolae Iorga, *op. cit.*, II, (vezi supra).

¹⁵ POB, Documente românești, nr. 197. Nicolae Iorga, *op. cit.*, II, CXC VII, p. 20.

¹⁶ POB, Documente românești, nr. 199, N. Iorga, *op. cit.*, II, CXCIX, p. 21.

¹⁷ POB, nr. 23159.

¹⁸ POB, nr. 17966.

apropiere, la capătul satului Căpari și putea trimite 10—20 de oameni în ajutor. S-au purtat într-un mod păgân și pentru că au îndrăznit să nu se ridice se cere pedeapsă contra satului Dumitra, potrivit legii.¹⁹

În 1632 unui iobag sărac din Sărățel (*Oroszfalusi*) i s-au furat doi cai. Urmele au dus în satul Salva (*Szalva*). Un cal a și fost găsit la un țigan. Iobagul a și dat cei doi bani (dinari) judei satului pentru a merge cu el să-l prindă pe tâlhar. (Era deci o taxă de doi dinari care revenea judei satului la prinderea hoților sau a celor bănuți de răufăcătorie). Judele satului nu l-a prins pe lotru care a și plecat din sat, iar calul luat de jude de la țigan l-a dus în oraș la Bistrița. Nobilul iobagului din Sărățel cerea Bistriței să i se facă dreptate iobagului și să cheme în judecată pe judele satului Salva, care aparținea de Bistrița, pentru că nu a prins pe lotru.²⁰

Vinovat de conivență cu răufăcătorii s-a făcut și cnezul din Bârgău în 1633. Un iobag din Bârgău pe nume Vasile Szocs (Blănarul) a plecat în oraș, la Bistrița, cu niște treburi. Pe drum i s-a asociat un fecior român fugar (poate calfă — *olah legeni*), pe nume Petru, și, ajungând în oraș, au mers la o cârciumă unde în timpul petrecerii, feciorul i-ar fi furat iobagului 3 florini și 60 de dinari, faptă pentru care iobagul l-a prins și l-a dus la închisoare. Dar cnezul Andrei, care ținea de oraș (în Bârgău avea moșie atunci și un nobil, deci cnezul era iobag al orașului), l-a scos de la închisoare cu multă plată și îl ținea acolo în Bârgău și astfel nobilul iobagului nu-l putea aduce la judecată.²¹

La 12 februarie 1635 administratorul moșiei din Șieu Odorhei răspundea orașului Bistrița în problema unor bani falși despre care i-a făcut cunoscut cnezul din Năsăud (Noszodj kenez).²²

Un alt caz de conivență cu lotri al unui oficial sătesc este cel semnalat orașului Bistrița de administratorul din Herina la 2 iulie 1639. Au fost furați niște

boi ai unor iobagi români din Dobric, pe hotarul satului Galații Bistriței, unde ei arau pe un ogor al stăpânului lor de moșie. Hoțul a mănât boii pe hotarul satului Nețeni (*Neczj Falui*) unde, întâlnindu-se cu niște români, s-a speriat și a fugit. Românii au mănât boii și i-au predat judei satului, procedând bine, ca niște oameni cinstiți, spune textul. Judele a trimis vorbă ca proprietarii boilor să vină după ei. Cnezul, cum este numit în continuare, judele, s-a întâlnit cu hoțul, care l-a chemat de s-au înțeles împreună și boii au fost dați acestuia, la fel și carul. Oamenii păgubiți au mers după boi, pentru că au fost anunțați de cnezul din Nețeni (*Neczj kenez*), dar ei nu au întâlnit pe cnezul din Nețeni și astfel l-au reclamat orașului Bistrița.²³

În cârciuma liberă a lui Cristofor Pünkösdi din Budacul de Jos, Grigor și Miron, români din Buduș, l-au bătut pe slujitorul păstorului satului. Acesta a vrut inițial să se întovărășească la băutură cu ei, dar a fost refuzat. A început să joace dansul haiduceșc (*haidu tanczot*). Și cei doi au început să danseze acest dans, apoi Miron a luat din cuier sabia cârciumarului și l-a lovit pe fecior, spărgându-i capul și provocându-i alte răni. Greabul din localitate i-a poruncit lui Martin Angrev din Budacul de Jos (probabil jurat), când acesta ieșea din biserică — era zi de duminică — să-l prindă pe Grigor, care a vrut să fugă. A doua zi, au venit iarăși românii din Buduș cu lănci și săgeți contra slujitorului păstorului din Budacul de Jos și astfel au fost prinși de locuitorii de aici.²⁴

Dintr-un act datat 11 februarie 1648 aflăm că Macavei (*Makavi*), cnezul din Rebra (Rebrei), a fost chemat să depună mărturie în privința unui iobag din Măgheruș, prins captiv la Bistrița.²⁵

Printre datoriile pe care le aveau oficialii satelor erau și cele de pază a drumurilor, de supraveghere a străinilor și militarilor care treceau prin localitate. Principele Gheorghe Rakoczi al II-lea a poruncit tuturor juzilor și juraților în data de 14 august 1650 să vegheze asupra

¹⁹ POB, nr. 9404.

²⁰ POB, nr. 10585.

²¹ POB, nr. 10810.

²² POB, nr. 11106.

²³ POB, nr. 12263.

²⁴ POB, nr. 12799.

²⁵ POB, nr. 14190.

străinilor și militarilor care trec prin localitate, iar cei care nu au bilet de liberă trecere (salvconduct) să fie arestați ²⁶.

Nobilului Lupu Boier din Săcel, Maramureș, i s-au furat vite în Telciu. (Maramureșenii, printre care și nobilul Lupu Boier din Săcel, aduceau vite la vârat în munții Bistriței). De asemenea și lui Ionuț Vlaicu (*Vlajko Jonuczna*) i-a furat un porc Ghiorghită, fiul lui Ignat Gavre (*Gaure Ignat fia, Gyorgyicza*). Vicecomitele comitatului Maramureș, Gașpar Pogany de Cseb, se adresa Bistriței în 10 noiembrie 1670 pentru a face dreptate celor doi maramureșeni ²⁷.

În data de 19 mai 1679 nobilul Ștefan Erdely din Șintereag recomanda bistrițenilor să păzească bine drumurile, știindu-se că românului îi este interzis să umble călare sau să poarte și să transpoarte arme (*es azis tilalmas hogj olah sem lovat sem fegivert nem tarcon, es ne hordossa*). Un iobag de-al său pe nume Vasile Cnezu (*Balas Kenez*) a fugit în Moldova și acum cu mai mulți lotri s-a întors și se află în Gârboul Dejului (*Gorbon*), găzduiți de un prieten al său, pe nume Toma Guți (*Guczi Toma*). Sunt și iobagi înarmați care se află cu lotri și au mers nu de mult în Nimigea, călări, cu arme. Vasile Cnezu a venit la el, la curte, încercând să-l ducă cu el și fiul. Recomandă deci bistrițenilor să vadă de drumurile dinspre Maramureș și Moldova, altfel se va plânge principelui ²⁸.

²⁶ POB, nr. 14725.

²⁷ POB, nr. 17695.

²⁸ POB, nr. 19325.

Un anume Szep Marton din Nimigea de Jos (*Magyar Nemegye*), comitatul Solnocul Interior, se adresa și el bistrițenilor în 5 martie 1685, relatînd o răufăcatorie comisă în Zagra. Fiind într-o zi la casa cnezului din Zagra, unde petrecea, a venit acolo un libertin din sat, care, în stare de ebrietate, a luat o pătură din casa cnezului spunîndu-i să meargă să-l prindă pe fiul morarului. Cnezu l-a răspuns că nu-l arestează acum, ci atunci când va fi nevoie. Libertinul a plecat, totuși, la casa morarului unde l-a bătut crunt pe fiul acestuia, aducându-l în fața cnezului, care l-a eliberat. Libertinul a mers apoi și l-a bătut și pus în lanțuri și pe morar. Pentru acest act de silnicie se cerea intervenția orașului ²⁹.

O nouă răufăcatorie comisă pe teritoriul scaunului Bistriței este reclamată din Beclean oficialilor orașului de către Valentin Hencz, administratorul lui Bethlen Ferencz, datată 9 septembrie 1687. El relatează că lui Peter Pall, iobag al stăpânului său de moșie din Malin i-a fost furat un cal pe care l-a găsit în Livezile (*Jaydra*) la un român din Bârgău, anume la cnezu Simion (*egi Borgo olanal, Simon keneznel*), care era și el la moară acolo, și „care este cnezu măriilor voastre” spunea el în adresă. Iobagul a vrut să facă dreptate cu greavul (*az gerebell*) din Livezile. S-a și prezentat în a 6-a zi cu încă 6 pentru a depune mărturie și să i se restituie calul. Se cerea și de astă dată intervenția orașului pentru dreptate ³⁰.

²⁹ POB, nr. 20345.

³⁰ POB, nr. 20936.

DES CNEZES ET DES JUGES DES VILLAGES DES ENVIRONS DE BISTRIȚA EN LITIGES AU XVIIÈME SIÈCLE (I)

(Résumé)

Des documents d'une valeur particulière, riches en informations concernant la haute fonction de juge de village au XVII^e siècle, qui se trouvent dans les archives de Cluj (fonds de la Mairie de Bistrița) viennent compléter l'image du fonctionnement de cette institution dans une aire géographique moins connue ou observée, dans ce sens — là, à savoir la zone du pays de Bistrița. On découvre ainsi toute une fresque de la vie rurale du pays de Bistrița et du Someș, à travers un siècle d'histoire médiévale, une image des situations où les villages ; juges, cnèzes ou jurés, étaient impliqués, en vertu de leurs fonctions. Ils représentaient ainsi la collectivité du village. la loi et l'ordre social, se préoccupant du bon fonction-

nement de l'état des choses, du combat pour les intérêts de la collectivité, de capturer et de poursuivre les malfaiteurs, de la tranquillité, la garde et la sécurité de la vie des villageois, de l'accomplissement des ordres, des réglementations concernant l'État, du cantonnement des troupes etc.

Dans cette première partie de l'article, ayant comme base des documents inédits, on trouve des aspects du fonctionnement de la haute dignité de juge de village, en ce qui concerne leur qualité de témoins dans des litiges, leurs démarches pour la collectivité qu'ils représentaient, et celles concernant la poursuite et la capture des malfaiteurs.